

ÉLETMŰVELTSÉG ÉS

VÉDJÜK ÉS ÁPOLJUK NÉPHAGYOMÁNYUNKAT !

(Bevezetésül felírunk vagy lediktálunk egy-két ismertebb népdalt, pl. *A csitári hegyek alatt*; Erdő, erdő, erdő s azt a hallgatósággal mindjárt eldaloljuk.)

*

„Szomorú hírt mondok néktök, embörök,
Szép leány s legényrül beszélgetök.

Takács Laci csinos, barna legény vót.
Szőke Kis Juliska vót a kedvese.
Szerette is tiszta szívből igazán,
Éjje nappa eszibe vót a leány.

Minek neköm ez a csinos szép legény,
Ha vagyona nincsen néki, oly szögény.
Nem köllesz mán, emöhetsz az utadra,
Tanátam mán nálam is gazdagabbra.

A nagy uccán muzsikaszó hallaccik,
A szép leányt esküvőre most viszik.
Mellette mén a vőlegény, a párja,
Utánna meg sirva mén a babája.

Takács Laci könnyeit törülgeti.
Fehér keszkenőjét abba fürdeti.
Fáj a szíve, tovább mán nem is bírja,
(Hogy) esküvőre mással mén a babája.

Revolvert a kezibe szorítja,
És a hűtlen menyasszonyára fogja.
Egy dörrenés a templom ajtajába,
Halva rogyott a szép leány a porba.

Lányok, lányok szomorúan sirjatok,
A szép lánynak koszorúkat fonnyatok.

Takács Lacit elfogták a pandurok.
Kezit, lábát erősen mögvasaták.

Fujja a szél, lengeti a gatyáját,
Veri össze rézsarkantyús csizmáját.“

(Szeged—Felsőtanya.)

„Péter bátyánk a szakállát félvállra vetette
 Ami kicsiny esze vót, zacskóba kötötte
 A zacskó zsiros vót, a kutya megette
 Szegény Péter bátyánknak oda lett az esze.“

(Lovászpatoña, Dunántúl.)

„Aki attól fél, hogy szeretője hűtlen lesz, inggel szedett harmattal
 mossa meg az arcát, soha az életben más legényre nem néz.“

(Erdély.)

*

Ezekkel az innen-onnan elővett példákkal azt szeretném érzékeltetni, hogy mi az a hatalmas anyag, amit általában ezzel a szóval szoktunk jelölni: „néphagyomány“.

A bemutatás nagyon is hézagos. Hiszen nemcsak a dalok, balladák, mondák, mesék, anekdoták, szójátékok, alkalmi rigmusok, szólás-mondások, hasonlatok, közmondások, továbbá az élet számtalan alkalmaihoz fűződő szokások, babonás hiedelmek és eljárások, játékok, táncok, zenei megnyilvánulások tartoznak ide. Hanem a díszítőművészetnek ezer és ezer helyen történő megnyilatkozásai, a viselet különböző formái, az építkezés módjai, a foglalkozás, háziipar stb. stb., mind-mind a néphagyomány fogalmkörébe tartoznak.

Mi hát a néphagyomány, mi a *jelentősége* s mi a *teendők* vele szemben?

Ezzel a három kérdéssel kívánok foglalkozni.

I. Hagyományon általában az elődeinktől reánk maradt szellemi javakat értjük. A hagyomány szájról-szájra terjed s így többé-kevésbbé mindenki átvevője és továbbadója a hagyománynak, mégis a hagyományátadásnak és átvételnek megvannak az erre született mesterei, mint ahogy a népköltészetet, népdalt sem a nép minden tagja költi, hanem erre született kiválóságai.

Vannak szóval ki nem fejezhető hagyományok, nem tárgyi örökségek, ezek a szokások, a népelet iratlan törvényei. Vannak leírott és így írásban terjeszthető hagyományaink is.

Ha azonban a hagyomány már csak írásban lefektetve van meg, nem az emberek emlékezetében él, akkor nincs meg az a hatalmas életformáló, alkotó, irányító ereje, mint az élő hagyományoknak vagy szokásoknak.

Nemzetünk életében tudvalevően több társadalmi rend alakult ki az idők folyamán, amelyek — sajnos — meglehetősen elkülönültek egymástól. Különösen két réteget szoktak emlegetni: az úgynevezett úriosztályt és a parasztságot. Mind a kettőnek megvannak a maga hagyományai. A régebbi eredetű, ősi-nemzeti hagyományunk letéteményese a parasztság. Míg az európai és inkább nemzetközi műveltség hordozója az úriosztály. Mindkettőnek a szerepe egyaránt fontos.

Bennünket ez alkalommal csak a parasztság által megőrzött néphagyomány érdekel.

Ennek anyagát, mint a fentebbi futólagos felsorolásból is kitűnik, két nagy csoportba osztjuk: érzékelhető, megfogható, látható *tárgyak* csoportjára és az írásban vagy élő beszédben, valamint egyes cselekedetekben, szokásokban élő *szellemi* hagyományokra.

Mindkettő egyformán értékes. Vajjon miért?

II. Ha szabad egyéni szempontokra hivatkoznom, számomra soha semmi az életben nem nyújtott és nem fog nyújtani annyi kedves élményt, oly maradandó emléket, mint éppen a néphagyományokkal való foglalkozás. E tekintetben teljesen mindegy, hogy a szegedvidéki tanyák vadvízes mezőin álldogáló birkapásztor ritkán megnyíló ajkáról elhangzott bölcselkedéseket figyelem, vagy a nyírségi, elhagyott, földhözragadt, de nem egykéző falvak kopjafás temetőiben bolyongok, avagy hansági mesefám szellemes, kerekded történeteit jegyezgetem.

De vajjon csak egyéni kedvtelés, becsvágy, kíváncsiság, kifícamodott idegzetű városiak csillapítószere, — ennyi volna a néphagyományokkal való foglalkozás értéke? — Nem!

Nem is csak annak a néhány tudósnak a munkáját akarjuk vele megkönnyíteni, akiknek működése nyomán a néprajztudomány egyetemi tan széket és polgárjogot nyert a komoly tudományok sorában.

A néphagyományokkal való foglalkozás, a néphagyomány ápolása egész más és sokkal több, nem egy-két embert érintő feladat, hanem szinte kivétel nélkül valamennyiünkre háruló kötelesség, mégpedig fontos és sürgős kötelesség.

Hogy erről meggyőződzhessünk, kissé messzebbre kell tekintenünk.

a) Ma mindenütt halljuk, olvassuk, hogy új világ van kialakulóban. Éreztük már a vajúdást, a forrongást a most folyó háború előtt is. Csak nem tudtuk — s valljuk meg — most sem tudjuk, a világ e nagy várandósságából mi fog születni.

Akármi történjék is, számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy nagy és kis nemzetek versenyében a nagy nemzetek vannak előnyös helyzetben. Amde a nagy népek hatalmas tömegeket felmutató *mennyiségi* ereje mellett a kis népek számára is adva van a *minőségi* kiválóság. A fegyveres erőben éppen úgy, mint minden más vonatkozásban nemcsak az a döntő kérdés: *mennyi*, hanem az is, hogy *milyen*. Hogy ez nem csupán játék a szavakkal, hanem élő valóság, annak ragyogó példájaként áll előttünk a finn testvérnemzet hősi szereplése. Ennek a maroknyi rokonnépnek a közelmúltban véghezvitt küzdelme, mely méltán vívta ki a világ csodáját, nem volt a véletlen műve. Pedig tudjuk, hogy finn testvéreink újabb önálló nemzeti élete alig néhány évre, csak a 14-es világháború utáni időszakra nyúlik vissza. Első pillanatra különösnek tűnhetik fel az a kijelentés, hogy a finn nemzetnek ez a rendkívüli teljesítménye nem történhetett volna meg, ha ezelőtt száz évvel egyik kiváló fia: Lönnrot Illés össze nem gyűjti és ki nem adja a finn nép nemzeti hagyománykincsének azt az értékes gyűjteményét, amelyet *Kalevala* néven szokás emlegetni. Lönnrot munkája nyomán a finn nép ráeszmélt a hagyomány erejére, annak megőrzésével és ápolásával nemcsak saját belső megszilárdulását érte el, hanem a világ népei előtt is becsületet és tekintélyt szerzett magának.

Egy-egy embercsoportból egyéni kiválóságaival tűnik ki itt is, ott is valaki. Így van ez a nemzetek között, a népek versenyében is. Az a nemzet állja meg a helyét, amelyiket sajátosan egyéni vonásai emelnek ki. Ezért kell nemzeti hagyományainkhoz fordulnunk.

Kérdés már most, tartalmaz-e nemzeti hagyományanyagunk olyan elemeket, amelyek méltók a megőrzésre és arra, hogy velük büszkén kiálljunk a világ szeme elé.

Nem kell erre hosszú bizonyítás. Vessünk egy pillantást népművészeinkre: hányszor ejtette ámulatba az előkelő nyugati világ kényes ízlésű közönségét a halasi csipke vagy a kalotaszegi varrottas! Hány előkelő nyugati divatsza-lon szerzett krózsusi vagyont a magyar hímzésminták ügyes felhasználásával; hány divatos üdülőhelyen árulják drága pénzen a fillérekért készült székelý fafaragás remekeit?

Vagy szaladjunk végig az éter hullámain s hallgassuk meg a külföldi rádióállomások zenéjét. Itt is, ott is felcsendülnek a Kodály és Bartók gyűjtötte magyar zene jól ismert dallamai.

Még a népköltészeti termékek szűkebb körre szorítókozó anyaga is számtalan olyan kincset őriz, amelynek fénye ugyan szemérmesen elrejtőzik egy-egy mese, monda, közmondás stb. köntösébe, de a kutató szem rábukkan és leleplezheti.

Az eredmény mindvégig egy és ugyanaz: nemzeti lényünk és fennmaradásunk attól függ, tudunk-e a még meglévő hagyomány-állományunkból vagy a már kipusztultak felidőzéséből kitermelní annyi magyar értéket, mely kifelé, a külföld felé biztosítja fennállásunk érvényét, befelé megőriz bennünket attól, hogy beleolvadjunk valamelyik nagy nemzetbe, amelynek műveltséghatását legkönnyebben elfogadjuk.

b) A nemzeti hagyományok jelentősége úgyanis nem merül ki tisztán csak abban, hogy a külföld előtt igazolja nemzeti életünk létjogosultságát. Nem kevésbbé fontos az a szerep is, melyet a hagyományok a nemzet belső életének alakításában játszanak.

Ma azt látjuk, hogy az úgynevezett úríosztály elsősorban a nyugati könyvműveltség emlíőin táplálkozik, kezdve az alsó iskoláktól a legmagasabb műveltségosztó intézményekig. E tekintetben az utolsó húsz esztendő kivételével 150 év alatt is alig haladtunk valamit, mert már a XVIII. század végén panaszkodik egy világosan látó, jó magyar szívű ifjú: Kis János. a későbbi híres költő és evangélikus szuperintendens, akkor soproni diák, hogy a „külföldi dolgokról valamennyit kívánok, annyit tanulhatok, de hazánk tudománybéli állapotjára nézve csaknem egyiptomi setétség vala eddig rajtunk“.

Magyar népünk, magyar földünk problémáit akarjuk megoldani? Vajjon lehet-e munkánknak sikere s egyáltalán hozzáfoghatunk-e az új életet előkészítő munkához annak ismerete nélkül, amit ez a nép és ez a föld évszázadokon át magából kitermelt?

Ha a multszázadi Tisza-szabályozóink ismerték volna a magyar tájat és a magyar éghajlatot, akkor ma nem kellene milliókat áldoznunk az árvíz-károsultak megmentésére s nem kellene óriási összegekkel vízgyűjtő-mendencéket létesítenünk.

Ha vezetőrétegeink ismerték volna a magyar népet, akkor ma nem fenyegetne az Ormányság és a többi értékes magyar táj pusztulása s nem indulna meg a föld az idegenek felé.

Ha parasztságunk tudatában lett volna otthona és atyáitól örökölt munkája értékének, nem kacsingatna sóvár szemmel a városi gyárkémények felé s nem lenne gyökértelenné válva a nagy város kőfalrengetegének martaléka.

Folytassam-e még? Azt hiszem, a szomorú tanulságokból elég ennyi is.

Vajjon mi lehetne más az a közös alap, melyen egymásra találhatna minden magyar, amely átsegít bennünket a jelen vajdó válságain, mint annak a hagyománynak az ereje, mely ezen az istenáldotta magyar földön évszázadokon át kisarjadt, mely ennek a népnek lelkéből lelkedzett és elrejtőzve, meghúzódva máig megmaradt annyi évnek sok-sok viszontagsága között?

c) Végül, amilyen jelentősége van a néphagyománynak a nemzet egyeteme és a társadalom egyes csoportjai szempontjából, éppen olyan nélkülözhetetlen és értékes a hagyomány az egyénre nézve is. Gondoljunk csak — hogy egy minden magyar embert érintő példára hivatkozzam — a katonaságra. Sokat szoktuk emlegetni, hogy katonanemzet vagyunk. Valóban egész történelmünk folyamán alig került ki kezünkől a kard. Mennyit tanulhatnánk ősrégi katonai hagyományainkból, milyen jól fel lehetne azokat használni akkor, amikor újra arra törekszünk, hogy ne csak nevünkben, de tényleg is katonanemzetté alakuljunk! Milyen sokat jelentene az, ha a tiszti nemcsak vezetője volna a legénységnek, hanem a néplélek és a népi hagyományok ismeretében bajtársa, apja is. Ha a legénység úgy érezné, mintha parancsnoka az ő vidékéről való volna. Hisszük, hogy sokan lelkükben így éreznek ma is kitűnő honvédségünk tisztjei közül.

De éppen így végigmehetnénk valamennyi értelmiségi pályán. Milyen más volna a helyzet, ha a jegyző, a pap, a tanító mindenütt ismerné népünk hagyományos szokásait, jellemvonásait!

Ugyanilyen fontos azonban a hagyományismeret a parasztság számára is. Hogy csak a legközelebbfekvő kérdést érintsem: a földművelésre és állattenyésztésre, népünknek erre a két ősrégi foglalkozására vonatkozó hagyománykincsünkben olyan gazdag tapasztalati anyag halmozódott fel az idők folyamán, amely számos esetben nyújthatna előnyöket a mai gazda számára. Így derült ki például, hogy a régi fajta magyar búza sikérdúsabb az újabb nemesített búzánál. Hogy a kártól fenyegetett vagy vadvizes területek kihasználása végett vissza kell térni a már elhagyott vízközi nomád-rendszerű állattenyésztési módokhoz.

Íme, néhány durva utalás, egy-két példa is rávilágít arra, hogy a néphagyományoknak felbecsülhetetlen értékük van a nemzet, a társadalom és az egyén szempontjából.

III. Mi hát a teendőnk? Minden napot, minden órát s bennük minden alkalmat meg kell ragadnunk ennek a hagyománynak a megőrzésére, fenntartására vagy legalább is megörökítésére. Mert ez a hagyomány állandóan és folytonosan pusztul.

Hogy még meglévő hagyománykincsünket megmenthessük, össze kell fognunk mindannyiunknak a hagyományok gyűjtésére, feljegyzésére. Amit megtalálunk, félretesszük, amit hallunk, leírjuk, amit látunk, lerajzoljuk vagy lefényképezzük. Mindent, mindent, mert semmiről sem tudjuk, mi az értékes, mi a talmi; majd azt az arra hivatott szakemberek választják ki.

A vén Európa korhadt oszlopai recsegnek, ropognak körülöttünk. Itt is, ott is felcsapnak a hullámok. A kishitűek már-már elveszésre gondolnak. De mi rendületlenül bízunk ősi hagyományunk erejében. *Ha megőrizzük hagyományunkat, a hagyomány megőriz minket.*

Benkő László